

Голові разової спеціалізованої вченої
ради ДФ 64.707.061
Національного університету цивільного
захисту України,
д.психол.н., професору Наталії
Оніщенко

м. Черкаси, вул. Онопрієнка, 8, 18034

ВІДГУК

офіційного опонента професора кафедри соціальної психології,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
доктора психологічних наук, професора
Коваленко Алли Борисівни
на дисертаційну роботу Пономаренка Івана Володимировича
**«Психологічні особливості професійного благополуччя працівників
Державної служби України з надзвичайних ситуацій»,**
яка подана на здобуття наукового ступеня
доктора філософії за спеціальністю 053 – «Психологія»

В останні роки в Україні у зв'язку з російсько-українською війною зростає значущість успішності дій працівників Державної служби України з надзвичайних ситуацій з ліквідації наслідків влучань балістичних ракет, КАБів, безпілотників, що спричиняють пожежі, руйнування будинків та їх частин, завали людей тощо. Тому проблема професійного благополуччя працівників ризиконебезпечних професій є надзвичайно *актуальною* та *нагальною* для вивчення в сучасних умовах. Дисертаційне дослідження виконано в рамках науково-дослідної роботи Національного університету цивільного захисту України у межах науково-дослідної роботи «Психологічні аспекти самовдосконалення та саморозвитку фахівців екстремального профілю діяльності» (№ ДР 0121U000009).

У вступі чітко окреслено науковий апарат роботи: актуальність та обґрунтованість вибору проблеми дослідження, мета, завдання, об'єкт та предмет, наукова новизна та практична значущість, зв'язок з науковими темами, які розробляються відповідно до плану науково-дослідної роботи Національного університету цивільного захисту України.

Загальний аналіз дисертаційного дослідження свідчить про його наукову новизну, теоретичну і практичну значущість, що узагальнено відображено у висновках.

Перший розділ «Теоретико-методологічний аналіз досліджень феномену професійного благополуччя фахівців ризиконебезпечних професій» окреслює концептуальні засади дослідження, презентує теоретичне узагальнення досліджень феномену благополуччя, професійного благополуччя, його чинників та ролі в діяльності представників ризиконебезпечних професій. Професійне благополуччя визначається як багатовимірний феномен, який включає емоційне, когнітивне, мотиваційне та соціальне задоволення професійною діяльністю та є важливим ресурсом для підтримки продуктивності, задоволеності й особистісної гармонії працівника. Саме професійне благополуччя визначає ефективність та стійкість працівників, особливо у ризиконебезпечних професіях. Тому його формування вимагає інтегрованого підходу, що включає розвиток внутрішніх ресурсів особистості та організаційну підтримку. Звужуючи проблему дослідження до діяльності ДСНС, дисертант визначає професійне благополуччя працівників як інтегративний показник позитивного функціонування фахівця в професійній сфері, що відображається через особистісну оцінку різних складових професійного життя та має комплексну, ієрархічну та гнучку структуру, яка формується під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників, сприяючи підвищенню ефективності, продуктивності діяльності.

У розділі 2 «Методологічні аспекти та організація дослідження» представлено інформацію щодо методології, організації, інструментарію емпіричного дослідження та вибірки.

Засадничою щодо організації емпіричного дослідження є концептуальна модель професійного благополуччя працівників ДСНС, яка описує детермінанти професійного благополуччя: соціально-організаційні (соціально-демографічні характеристики, зміст діяльності та умови праці) та особистісні (індивідуально-психологічні ресурси, професійно важливі якості та мотивація).

Досить ґрунтовний теоретичний аналіз дав змогу дисертанту виважено та ретельно підійти до відбору методичного забезпечення, організації емпіричного дослідження та вибірки. Для проведення емпіричного дослідження використано достатню кількість методичного інструментарію, який адекватний меті та завданням дослідження і дає змогу всебічно вивчити досліджуваний феномен.

Вибірка досліджуваних склала 207 працівників ДСНС віком від 19 до 55 років, з яких 193 чоловіки і 14 жінок, що характерно для ризиконебезпечних професій. Вся вибірка була поділена на чотири групи фахівців за критерієм специфіки діяльності, яку вони виконують: рятувальники-пожежні, рятувальники спеціального призначення, фахівці із забезпечення діяльності, керівники підрозділів.

Обробка емпіричних даних здійснювалася з використанням відповідних методів математичної статистики, включаючи описові статистики, кореляційний дисперсійний та регресійний аналізи, за допомогою пакету статистичних програм SPSS 23.0. та JAMOVI 2.3.28.

Третій розділ «Психологічні особливості професійного благополуччя працівників ДСНС» присвячено аналізу результатів емпіричного дослідження.

Дисертантом одержано цікаві наукові факти з досліджуваної проблеми.

Виявлено, що соціально-організаційні детермінанти професійного благополуччя, такі, як соціально-демографічні характеристики, посада, приналежність до різних професійних груп та зміст діяльності у структурі ДСНС, досвід ліквідації надзвичайних ситуацій у зоні бойових дій не відіграють значну роль у рівні професійного благополуччя. При цьому, те, як досліджувані оцінюють власний соціальний статус, відіграє суттєву роль для відчуття себе професійно благополучним. Виявлено, що працівники ДСНС мають вищий рівень професійного благополуччя порівняно з працівниками цивільних професій, що, можливо, можна пояснити усвідомленням високим рівнем особистої відповідальності за результати роботи, усвідомленням її важливості оскільки від цього часто залежить життя і здоров'я громадян.

На підставі аналізу результатів емпіричного дослідження визначено особистісні детермінанти професійного благополуччя працівників ДСНС:

автономну професійну мотивацію, психологічний капітал, толерантність до невизначеності та емоційне благополуччя. Саме ці характеристики стали об'єктом впливу при розробленні програми розвитку професійного благополуччя працівників ДСНС.

Використання комплексу методик та адекватних методів математичної статистики для обробки емпіричних даних, врахування при організації вибірки специфіки діяльності різних груп працівників ДСНС переконливо доводить *обґрунтованість, достовірність і надійність* результатів теоретико-емпіричного дослідження.

У четвертому розділі «Програма розвитку професійного благополуччя працівників ДСНС» представлено опис та обґрунтування програми розвитку професійного благополуччя працівників ДСНС.

При розробці програми дисертант спирався на теоретико-методологічні підходи та практичний інструментарій. Апробація програми відбувалася відповідно до вимог, які ставляться до розвивальних, формувальних, корекційних експериментів. Після апробації програми наводяться результати порівняння досліджуваних показників у досліджуваних експериментальної і контрольної груп. Порівняльний аналіз показав, впровадження програми, яка по суті є соціально-психологічним тренінгом, значуще вплинув на підвищення задоволеності професійними досягненнями, прагнення до професійного зростання, досягнення професійних цілей та покращення позитивних стосунків у колективі. Найбільший вплив тренінгу зафіксовано на інтегральному показнику «Професійне благополуччя», який значно зріс у експериментальній групі. Це дає змогу стверджувати, що запропонована програма соціально-психологічного тренінгу є ефективним інструментом для розвитку професійного благополуччя працівників ДСНС.

Дисертаційне дослідження Пономаренка І. В. має беззаперечну *наукову новизну та теоретичну значущість*, що полягають у використанні системного підходу для розгляду феномена професійного благополуччя, яке розуміється як багатовимірний феномен, що включає емоційне, когнітивне, мотиваційне та

соціальне задоволення професійною діяльністю та є важливим ресурсом для підтримки продуктивності, задоволеності й особистісної гармонії працівника.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає в тому, що вони можуть використовуватися для діагностики проблем, пов'язаних з професійним благополуччям, у консультативній, профілактичній та корекційній роботі з працівниками ДСНС.

Дисертаційне дослідження Пономаренка І. В. є не просто кваліфікаційною роботою, яка доводить високу кваліфікацію дисертанта, а одержані в ній результати вже впроваджені в систему психологічного забезпечення професійної діяльності працівників ДСНС.

Обсяг дисертації складає 290 сторінок, з яких основний обсяг – 226 сторінок. Список використаних джерел складає 258 найменувань, з яких 95 – іноземною мовою. Робота містить 24 таблиці та 2 рисунка.

Результати дисертаційного дослідження мають достатньо широку апробацію на 8 наукових заходах різного рівня та *повною мірою викладені* в 12 наукових публікаціях, серед яких 4 статті в наукових періодичних фахових виданнях з психології, включених до переліку, затвердженого МОН України (категорії Б), 8 публікації в матеріалах наукових конференцій.

Оформлення дисертаційної роботи відповідає чинним нормативним вимогам, вона логічно побудована та має класичну структуру. Якісно здійснений теоретичний аналіз проблеми, використано адекватні стосовно поставлених завдань методи дослідження, достатня кількість досліджуваних, належний аналіз та узагальнення отриманих емпіричних результатів свідчать про їх *достовірність*, а також *наукову обґрунтованість* сформульованих у дисертації наукових положень та підсумкових висновків. *Завдання*, поставлені дисертанткою на початку дослідження, *виконані повною мірою*. Високий рівень аналізу результатів теоретико-емпіричного дослідження свідчать про *оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності*.

Позитивно оцінюючи загалом зміст, теоретичне та практичне значення результатів дисертаційного дослідження, вважаємо за потрібне висловити деякі зауваження та пропозиції:

1. Засадовим для дослідження професійного благополуччя дисертант обирає евдемонічний підхід, ігноруючи гедоністичний. Такий підхід не одержав достатнього обґрунтування в теоретичній частині. На наш погляд, доцільним було б поєднання цих підходів до пояснення сутності психологічного та професійного благополуччя.

2. Значний пласт діяльності працівників ДСНС пов'язаний з командною роботою, успішність дій кожного з працівників залежить від злагодженості дій в команді, надійності взаємодії, можливості довіряти колегам. Ці характеристики є складовими такого феномену, як соціально-психологічний клімат. Вважаємо, що останній є важливим чинником професійного благополуччя працівників ДСНС. Тим більше, що при описі програми розвитку професійного благополуччя дисертант вказує на важливу роль підтримуючого середовища. У роботі цей аспект залишився поза увагою дисертанта.

3. У третьому розділі дисертаційного дослідження дисертант достатньо детально описує роль різноманітних соціально-організаційних аспектів, які по суті за більшістю складових є соціально-демографічними показниками, у професійному благополуччі працівників ДСНС. Доцільніше було б зосередити увагу виключно на психологічних показниках, а соціально-демографічні показники використати для поділу вибірки на групи за віком, рівнем освіти, стажем роботи, статтю, професійним досвідом тощо.

4. У роботі трапляється змішування понять «фактор» коли не йдеться про результати факторного аналізу, «чинник» та «детермінанта». Крім цього, на с.114 йдеться про роль соціально-демографічних характеристик особистості у професійному благополуччі, і, зокрема, соціального статусу, який показав «статистично значущу роль у вираженні рівня професійного благополуччя працівників ДСНС». У таблиці 3.3 є показник «Суб'єктивна оцінка соціального статусу» (нижче середнього, середній і вище середнього). Як розуміється соціальний статус дисертантом та який зміст вкладали в нього учасники дослідження залишається невідомим, оскільки текст анкети в роботі не наводиться.

Висловлені зауваження не зменшують загального позитивного враження від дисертаційної роботи, не знижують наукової цінності викладених у ній наукових результатів, а носять рекомендаційний характер та загалом не впливають на загальну високу оцінку рівня теоретико-емпіричного дослідження.

Загальний висновок та оцінка дисертації щодо присудження ступеня доктора філософії.

Дисертаційна робота Пономаренка І. В. «Психологічні особливості професійного благополуччя працівників Державної служби України з надзвичайних ситуацій» відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022, а також вимогам наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 №40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій». Виходячи із вищезазначеного, Пономаренко Іван Володимирович заслуговує присудження йому наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 053 Психологія.

Доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри соціальної психології,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

Коваленко А. Б.

Підпис
Вчений секретар
КАРАУЛЬ

